

LUNDS
UNIVERSITET

Med stereotypen som utgångspunkt

- En studie om knivlagens tillämpningsproblematik

Anton Lechner

LUNDS UNIVERSITET
Rättsociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)
Vårtermin 2015

Handledare: Matthias Baier

Examinator: Karsten Åström

Abstract

A knife is a tool which is used for both in- and outdoor purposes. Although wearing a knife in public areas is criminalized by Swedish law, the regulation includes several reservations about dispensations of judgement if the wearing is considered to be legitimated. The purpose of this study is to investigate and discuss the potential difficulties with the legal practice of the prohibition of knife wearing in public areas, based on the legal principle of equality before the law. All cases regarding knife wearing in the year of 2014 were collected from Malmö district court. The cases were quantified and coded with the purpose to convert it into statistical data. The statistical conclusions were interpreted by using theories about intersectionality, equality before the law, and unintended effects of the law. The result of the study shows that there are strong reasons to suppose an occurrence of discrimination in the legal process, where especially the initial selections of suspects are highly affected by false stereotypes regarding criminal tendency of people belonging to ethnic minorities.

Keywords: knife wearing, equality before the law, discrimination, stereotypes, ethnic profiling

Innehållsförteckning

Förkortningar	5
1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Tidigare forskning	7
1.2.1 Mängdbrottslingars tidigare belastning	7
1.2.2 Etnicitetsbetingad upptäcksrisk	8
1.2.3 Processrättslig diskriminering	9
1.3 Problemformulering	9
1.4 Syfte och frågeställningar	10
2. Metod och avgränsning.....	11
2.1 Förlopp	11
2.1.1 Rättsutredning	11
2.1.2 Översyn av tillämpning	11
2.1.3 Analysering av resultat	12
2.2 Metoddiskussion.....	13
2.2.1 Metodval.....	13
2.2.2 Alternativ metod.....	15
2.2.3 Validitet och reliabilitet.....	16
2.3 Etiska överväganden.....	18
2.4 Begreppsdefinitioner	18
2.4.1 ”Misstänkta”	18
2.4.2 ”Utländsk härkomst”	18
3. Gällande rätt.....	19
3.1 Lagtext.....	19
3.2 Förarbeten.....	20
3.3 Praxis	21
3.4 Doktrin.....	22
4. Statistisk redogörelse	22
4.1 Övergripande statistik.....	22
4.2 Komparativ statistisk redogörelse	25

5. Teoretiska utgångspunkter.....	26
5.1 Postkolonial ojämlikhet.....	26
5.2 Likhet inför lagen.....	27
5.3 Rättens åsyftade och icke åsyftade verkan.....	28
6. Analys.....	30
6.1 Statistiska slutsatser.....	30
6.2 Konsekvensanalys.....	33
7. Avslutande diskussion.....	35
7.1 Vidare forskning.....	37
Källförteckning.....	39

Förkortningar

BRU	-	Belastningsregisterutdrag
Brå	-	Brottsförebyggande rådet
FUP	-	Förundersökningsprotokoll
HD	-	Högsta domstolen
HFD	-	Högsta förvaltningsdomstolen
LOB	-	Lagen om omhändertagande av berusade personer m.m.
NJA	-	Nytt juridiskt arkiv
RF	-	Regeringsformen
RH	-	Rättsfall från hovrätterna
SCB	-	Statistiska centralbyrån
SFS	-	Statens författningssamling
TF	-	Tryckfrihetsförordningen

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Ingen regel utan undantag, brukar det heta. Denna välanvända kliché överensstämmer med många av Sveriges stiftade lagar, men få av dem är så starkt präglade av reservationer som knivlagen. I Sverige är det förbjudet att på allmän plats bära ett föremål ägnat att skada en annan människa. Därmed finns ett förbehåll för vilken typ av föremål som åsyftas. Det vapen som förbudet främst avser är knivar, men det utesluter inte att slagträn, knogjärn, mejslar och andra föremål kan omfattas av lagen. De flesta av föremålen som omfattas av förbudet är dock vanligt förekommande verktyg i samhället med många legitimitetsområden, då inte minst knivar.

Sydsvenskan publicerade i maj 2015 en artikel om hur upphittade föremål som omfattas av knivlagen har blivit vardag för de säkerhetsansvariga på Lunds tingsrätt. Ett trettiotal personer stoppas varje månad sedan de burit på knivar och knogjärn. Nästan lika många stoppas med andra typer av förbjudna objekt såsom pepparsprej, kedjor och övriga vassa föremål. Tingsrättens lagman Göran Lundahl uppgav att det förekommer att personer vänder och går ut igen när de uppmärksammar säkerhetskontroller för att efter en liten stund komma tillbaka. När ordningsvakter sedan letar igenom omkringliggande buskage påträffar de ofta vapen.¹

Trots dess praktiska fördelar medför knivar stora problem när de används i våldsutövande syften. Kniv är alltså det allra vanligaste vapnet vid dödligt våld i Sverige, då 44 procent av alla fall innefattar knivvåld.² Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) är kniv särskilt vanligt som vapen vid dödligt våld inomhus, främst eftersom knivar finns till hands i hemmiljön. Jämfört med andra brott är det relativt enkelt att knyta en misstänkt till gärningen, vilket kan förklaras med att polisen i dessa ärenden ofta griper den misstänkte på bar gärning, ofta i samband med hotfulla situationer eller vid misshandelsfall.³

Mellan år 2010-2013 har antalet anmälda brott mot knivlagen successivt minskat. År 2014 registrerades 8 489 brott mot knivlagen, vilket dock motsvarar en ökning på 13 procent

¹ Sydsvenskan, 2015.05.04.

² Brå, 2011:5, s. 29.

³ Brå, 2015.05.08.

från föregående år. Uppklaringsprocenten är relativt hög i jämförelse med andra brott, men år 2013 var andelen uppklarade brott mot knivlagen 63 procent av alla anmälningar, vilket var den lägsta noteringen på tio år med tio tappade procentenheter från året innan. Andelen ungdomar i årskurs nio som bär kniv har halverats mellan mätningarna som genomfördes åren 1995-2011, från 16 procent till 8 procent.⁴

1.2 Tidigare forskning

1.2.1 Mängdbrottslingars tidigare belastning

Brå släppte 2014 en kortanalys angående högaktiva lagöverträdare, där de studerade tidigare kriminalitet hos personer som lagfördes under ett år. Syftet med kortanalysen var att utgöra ett kunskapstillskott till socialtjänst, polis samt andra aktörer med praktiskt orienterade brottspreventiva ansvarsområden. Brås definition av en högaktiv lagöverträdare inrymde inte något krav på en viss typ av brottslighet, utan de avsåg inkludera all form av kriminalitet och tog istället fasta på brottslighetens volym och intensitet. Studien var avgränsad till samtliga 88 000 personer över 20 år som lagfördes under år 2012, vars kriminella förflutna under de fem föregående åren granskades. Ifall en person uppnådde minst fem tidigare lagföringar under denna period definierades han eller hon som en högaktiv lagöverträdare. För att avgränsa sig från personer med fem eller fler lagföringar från samma beslutsdatum ställdes även krav på att en viss tid skulle ha gått mellan lagföringarna.⁵

Resultatet visade att närmare 13 % av undersökningspopulationen var högaktiva lagöverträdare enligt Brås definition. Dessa lagöverträdare stod för 56 procent av den totala brottsligheten som ingick i undersökningen. Den genomsnittlige högaktive lagöverträdaren var 35 år och hade lagförts nio gånger under undersökningsperioden. 89 procent var män. Studien redovisade även en fördelning mellan kommuner med högst antal bosatta högaktiva lagöverträdare. En fjärdedel av lagöverträdarna bodde i landets tre storstadskommuner tillhörande Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa kommuner återfanns även bland de tio kommuner med högst antal högaktiva lagöverträdare per

⁴ Brå, 2015.05.08.

⁵ Brå, *Högaktiva lagöverträdare*, s. 17-19.

10 000 invånare. Anmärkningsvärt var att de tre kommuner med flest antal på denna lista är förhållandevis små landsortskommuner.⁶

Den typ av brottslighet som var vanligast förekommande hos högaktiva lagöverträdare var ringa narkotikabrott, vilket 79 procent någon gång hade dömts för. Ringa narkotikabrott avser oftast eget brukande, och Brå drog därför slutsatsen att majoriteten av totalantalet är personer med ett aktivt narkotikamissbruk. Andra vanliga brott var tillgreppsbrott, trafikbrott och misshandel. Brott mot knivlagen utgjorde även en stor del av de vanligast förekommande brotten hos högaktiva lagöverträdare. Grova brott, som exempelvis rån, var betydligt ovanligare. Dessa brott brukar generera i mer individualpreventiva påföljder som förhindrar att nya brott begås under avsedd tid.⁷

1.2.2 Etnicitetsbetingad upptäckrisk

Den svenske processrättsprofessorn Christian Diesen redogör för begreppet *etnisk profilering*, som är en benämning på fenomenet när personer stannas och kontrolleras av polisen på grund av sin etniska tillhörighet. Fenomenet innebär med andra ord att personer löper olika stor risk att upptäckas beroende på deras etnicitet, och grundar sig på den utbredda föreställningen om att personer tillhörande etniska minoriteter generellt är mer kriminellt belastade. Resonemanget medför dock cirkulära effekter, då brottsstatistiken speglar polisens prioriterande insatser. Ifall polisen ingriper oftare mot folk tillhörande etniska minoriteter kommer dessa människor naturligtvis att utgöra en överrepresentation i brottsstatistiken.⁸

Få undersökningar har genomförts kring etnisk profilering i Sverige och övriga Norden. I polisforskaren Rolf Granérs doktorsavhandling från 2004 genomfördes intervjuer med poliser samt deltagande observationer under deras tjänstgöring. Han menar att det är ofrånkomligt att inte låta sig påverkas av stereotyper i det praktiska polisarbetet, men att det samtidigt hotar likabehandlingsprincipen. När poliser kontrollerade personer utgick selektionen primärt från de som kändes igen från tidigare brottslighet, men i övrigt utgick polisen från yttre karaktäristika som ålder, klädsel och hudfärg. Invandrare, och personer med ett slitet och ovårdat yttre, riskerade i en oproportionerligt stor utsträckning att tilldra

⁶ Brå, *Högaktiva lagöverträdare*, s. 20.

⁷ Brå, *Högaktiva lagöverträdare*, s. 17.

⁸ Diesen m.fl., 2005, s. 150-151.

sig uppmärksamhet. Granér menar att dessa kategoriseringar kan leda till att de som utsätts för denna ökade kontroll känner sig kränkta och att de utstöts från samhällsgemenskapen, då majoriteten av dem blir granskade utan skäligen anledningar.⁹

1.2.3 Processrättslig diskriminering

År 2008 släppte Brå en rapport angående missgynnande av personer med utländsk bakgrund. Syftet var att beskriva på vilket sätt olika beteenden och strukturer inom rättsväsendet kan leda till etnisk diskriminering. Resultatet visade att det existerar informella koder och förhållningssätt som har en negativ påverkan på minoritetsgruppers förutsättningar i rättsprocessen. Koderna bygger på stereotypa uppfattningar om personerna som tillhör minoritetsgrupper och deras brottsbenägenhet. Enkät- och intervju svar från personer med olika befattningar inom domstolsväsendet visade att flera har upplevt att de tilltalade blir utsatta för poliskontroller endast på grund av sin minoritetsbakgrund samt att de misstänkliggörs på lösare grunder. De berättade även att det förekommer föreställningar om att särskilda brott kan relateras till enstaka minoritetsgrupper, och att personer med utländsk bakgrund är mindre tillförlitliga samt förnekar i en större utsträckning än etniska svenskar. Bland annat uppgav domare och nämndemän att de har haft kollegor som har varit övertygade om en misstänkts skuld på grund av hans eller hennes särskilda etniska bakgrund i kombination med vilket brott personen var misstänkt för.¹⁰

Gränsen mellan omedvetna stereotyper och arbetsstrategier som bygger på medvetna föreställningar av erfarenhetsbaserad art är svår att definiera, fastslår Brå. Risken är att ett alltför stort resursmässigt fokus spenderas på att bekräfta fördomsgrundade teser istället för att utreda händelsen förutsättningslöst i syfte att ta reda på vad som faktiskt har inträffat. Så länge dessa stereotypiseringar upprätthålls inom rättsväsendet är det inte mycket som talar för en minskning, utan snarare att de cementeras och förstärks.¹¹

1.3 Problemformulering

Knivlagen som ämnesområde utvaldes på grund av sin säregna art vilket väcker frågor om dess ursprungliga syfte, hur den tillämpas och ifall det finns en problematik kring

⁹ Granér, 2004, s. 229-231.

¹⁰ Brå 2008:4, s. 83-84.

¹¹ Brå 2008:4, s. 84-85.

tillämpningen. Balansgången mellan att stävja våldsanvändningen i samhället och att inte inskränka på medborgarnas frihet gör att knivlagen och dess tillämpning är intressant ur ett rättssociologiskt perspektiv, då dess undantag och reservationer grundar sig i situationsbetingande föreställningar. Lagens ospecifika rekvisit och många undantag möjliggör för ett ytterst brett tillämpningsområde. Samtidigt är lagen avsedd att brukas med restriktion och försiktighet i syfte att inte inskränka på den individuella friheten.¹²

I brottsbalkens 24:e kapitel anges de allmänna ansvarsfrihetsgrunder som beroende av särskilda omständigheter kan fria gärningspersonen från brottsligt ansvar. Det är omöjligt att genom specifika och tydliga lagar avgränsa det kriminaliserade området utan att det inkluderar situationer och handlingar som normalt ingår i vardagslivet. Därför finns det, utöver ansvarsfrihetsgrunderna, en oskriven undantagsregel med innebörden att en brottslig gärning kan ansvarsfrias ifall den i sammanhanget bedöms vara präglad av en social adekvans.¹³ Knivlagen är ett exempel på en rättsregel som är starkt influerad av denna undantagsregel, vars utformning öppnar upp för en påverkan av ovidkommande stereotypa uppfattningar vid bedömningen av ifall ett innehav är att anses som befogat respektive obefogat. Det finns således skäl att undersöka vilka som blir föremål för lagen, och om det utifrån detta går att urskilja några omständigheter som tyder på en diskriminerande eller på ett annat sätt ojämlig rättsprocess.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda och föra en diskussion kring knivlagens konstruktion i förhållande till tillämpningen. Den rättsliga praktiken av knivlagen och dess medförande problematik avses bli granskat utifrån rättsprincipen om likhet inför lagen¹⁴.

Arbetsprocessen har utgått från följande tre frågeställningar i given ordning:

- Hur är knivlagen formulerad i gällande rätt?
- Vilka statistiska slutsatser om knivlagens tillämpning kan dras utifrån reella rättsfall?
- Hur kan det framtagna statistiska resultatet över rättstillämpningen förklaras?

¹² Prop. 1989/90:129.

¹³ Asp & Ulväng, 2014, s. 35.

¹⁴ RF 1 kap. 9 §.

2 Metod och avgränsning

2.1 Förlopp

2.1.1 Rättsutredning

Ett av studiens första åtaganden var att utreda hur knivlagen är konstruerad och formulerad. Knivlagen återfinns inte i brottsbalken utan är placerad i specialstraffrätten, vilket gjorde att sökningen fick härledas till internetbaserade juridiska källor, exempelvis Zeteo. Därefter granskades förarbeten i form av ett flertal propositioner samt några prejudicerade rättsfall från de högre rättsinstanserna. Även här genomfördes sökningarna via internetbaserade källor. All utvald information skrevs sedan ut under avsnittet om gällande rätt.

2.1.2 Översyn av tillämpning

För att granska hur knivlagen tillämpas i reella fall genomfördes en sökning i Malmö tingsrätt på registrerade domstolsärenden angående brott mot knivlagen under kalenderåret 2014. Sökningen avgränsades till ett kalenderår då det bedömdes utgöra en tydlig och jämförbar ram som skulle ge ett lagom antal träffar. 2014 utgjorde det senaste sökbara fullständiga kalenderåret. Sökningen genererade i 40 träffar varav fyra ärenden aldrig ledde fram till en fällande eller friande dom, utan istället utmynnade i ett slutligt beslut om åtalsnedläggning. Anledningen var antingen att den misstänkte hade lämnat landet, att målet hade överflyttats till annan tingsrätt eller att brotten hade hunnit preskriberas. Dessa fyra fall exkluderades från studien, vilket lämnade 36 fall kvar som utgör de domstolsärenden som ledde till huvudförhandling i tingsrätten. Samtliga alternativa lagföringstyper som åtalsunderlåtelse och strafförelägganden exkluderades.

I alla 36 kvarstående ärenden inhämtades respektive dom inklusive stämningsansökan, förundersökningsprotokoll (FUP) samt eventuellt belastningsregisterutrag (BRU) för den misstänkte. Några av ärendena saknade ett BRU, och i dessa fall begärdes inte något nytt ut. Detta bortfall motsvarar 39 procent av totalantalet. Härfter började kvantifieringsprocessen där samtliga domar kodades utifrån olika variabler, exempelvis domslut, kön, ålder, presumtiv härkomst och typ av föremål. I FUP inhämtades uppgifter ur olika protokoll om tid för brottet, klassificering av föremålet samt uppgifter ur förhören

om den misstänktes eventuella motiv. Ur de BRU som fanns att tillgå antecknades antalet avsnitt för varje misstänkt samt de mest framstående brotten, både sett till art och kvantitet.

Eftersom brott mot knivlagen har ett så pass ringa straffvärde lägger rätten sällan tid i onödan på att skriva utförliga domar till dessa förseelser. I domarna framgick därför sällan kvalitativ information som för denna uppsats ansågs vara nödvändig, som exempelvis en detaljerad brottsbeskrivning och den misstänktes utsagor om exempelvis motiv. På så sätt fyllde FUP en viktig funktion då de innehöll kompletterande kvalitativ data som sedan kvantifierades. All framtagen data kategoriserades och omvandlades till statistik som presenteras under avsnitt fyra. Omvandlingsprocessen av datan skedde helt och hållet genom manuella matematiska beräkningar.

Den statistiska redogörelsen är uppdelad i två avsnitt. Det förstkommande avsnittet innehåller överskådlig och grundläggande statistik i tabellformat om de 36 kvantifierade domarna med tillhörande handlingar. Denna statistik framställdes förutsättningslöst i syfte att både för författaren och läsaren en översiktlig bild av lagens tillämpning och den typiske misstänkte. Med hjälp av statistiken identifierades studiens problemområde varpå det efterföljande avsnittet uteslutande fokuserar på komparation av misstänkta av inhemsk respektive utländsk härkomst. Här bifogades även viss extern officiell statistik i syfte att komplettera med ytterligare perspektiv. Den presenterade datan är endast ett urval av all statistik som beräknades, då det resultat som bedömdes vara ointressant eller intetsägande exkluderades.

2.1.3 Analysering av resultat

Den framtagna statistiska datan analyserades utifrån ett flertal teorier och tolkningssätt. Här granskades hur statistiken över knivlagens tillämpning förhåller sig med de i förarbetena angivna ändamålen som eftersträvas med lagen. Störst vikt läggs vid de statistiska samband som upptäcktes vid en inbördes jämförelse av datan, samt en viss extern jämförelse av resultatet från den presenterade tidigare forskningen utförd av Brå.¹⁵ Utifrån teorier om postkolonial intersektionalitet,¹⁶ innehållande begreppen *maktförhållanden, ojämlikhet, strukturell diskriminering och utestängningar*, diskuteras

¹⁵ Brå, *Högaktiva lagöverträdare*, s. 17.

¹⁶ De los Reyes, Molina & Mulinari, 2005, s. 291.

knivlagens tillämpning och dess konsekvenser. Här används även Diesens begrepp *etnisk profilering*.¹⁷ Rättens *åsyftade* respektive *icke åsyftade verkan*¹⁸ är ytterligare teoretiska verktyg som nyttjas för att förklara knivlagens tillämpningskonsekvenser.

2.2 Metoddiskussion

2.2.1 Metodval

Den rättsliga redogörelsen av knivlagen baserades på information hämtad i den följd som den juridiska metoden innefattar med rättskällornas hierarkiska ordning, där lagtext i första hand konsulteras efterföljt av förarbeten, praxis och doktrin.¹⁹ Användbar information hittades ur samtliga av rättskällorna utom i doktrinen, då både lagkommentarer och juridisk litteratur inom detta område saknades. Utifrån syftet att på ett konkret och metodiskt sätt redogöra om gällande lagstiftning förefaller den rättsdogmatiska metoden vara bäst lämpad. Redogörelsen utgår då ifrån en renodlad juridisk prägel, och den relevanta rättsliga kunskapen kan enbart inhämtas från rättskällor. Inom rättsdogmatiken tas informationen som hämtas ur rättskällorna för given, och någon källkritisk diskussion förekommer vanligtvis inte.²⁰

Studiens problemområde var formulerat innan materialinsamlingsprocessen eftersom det lade grunden till studiens ämnesområde. Dock saknades förkunskaper om hur lagen tillämpas samt hypoteser kring hur statistiken över de misstänkta skulle resultera. Materialinsamlingen genomfördes tidigt i studieprocessen eftersom det statistiska resultatet var avgörande för studiens analytiska inriktning. Studien är på så sätt explorativt utförd, då datan har framkommit successivt under arbetets gång i jakt efter avvikande resultat som väckte intresse för fördjupning. Att låta förståelsen för ämnesområdet framväxa genom växling av teori och empiri kallas abduktion, vilket är en metodologisk term besläktad med både induktion och deduktion. Metodvalet i denna studie påminner om abduktion, även då den är mer induktivt orienterad än deduktivt eftersom teorin implementeras som en följd av resultatredovisningen. Detta strider mot den metodologiska

¹⁷ Diesen m.fl., 2005, s. 150-151.

¹⁸ Mathiesen, 2005, s. 29-30.

¹⁹ Zetterström, 2012, s. 96-98.

²⁰ Hydén, 2002, s. 57.

princip om att kvantitativ metod i regel tillämpas deduktivt, vilket innebär att studiens teoretiska del föregår insamlingen av data.²¹

Skillnaderna mellan kvalitativ och kvantitativ metod är dock inte alltid enkla att definiera, och tillvägagångssätten inom forskning befinner sig ofta i gränslandet mellan de två metodinriktningarna. En av inriktningarnas främsta gemensamheter är att de båda ämnar besvara frågor om den sociala verklighetens natur.²² Även om vissa strategier är mer svårkombinerade än andra är det väsentliga att forskaren hittar den bäst lämpade metoden för just sin studie. Övertygelsen om strategins lämplighet är överordnat vilken strategi som faktiskt väljs.²³

Fördelarna med kvantifiering är att det möjliggör en statistisk behandling av datan vilket gör att resultatet blir lättöverskådligt för författaren och pedagogiskt för läsaren. Att beskriva tabeller och diagram med ord hade upptagit ett alldeles för stort utrymme och varit mycket svårläst. Språket används istället vid analyserandet av den framtagna statistiken.²⁴ Att kvantifiera allt framtaget material var i denna studie en förutsättning för att kunna inringa ett intressant område som på förhand var okänt. I det analyserande skedet där data jämfördes med varandra föll dock valet på att skriva ut jämförelsen med ord istället för i diagramformat, eftersom det senare alternativet hade resulterat i alldeles för omfattande rubriceringar för att kunna förklara vad diagrammen ämnade jämföra. Eftersom all data inhämtades från både utskrivna pappersdokument och nedladdade dokumentfiler fick datan kvantifieras för hand utan elektroniska hjälpmedel. Även omvandlingen av den kvantifierade datan till statistik utfördes manuellt via matematiska beräkningar.

Valet av Malmö tingsrätt som källa till materialet var ett så kallat bekvämlighetsurval då det grundar sig i att jag tjänstgjorde där under studiens materialinsamlingsprocess, vilket var en stor fördel både praktiskt och tidsmässigt. Tjänstgöringen gav stora möjligheter till att förse studien med ett gediget materialunderlag som annars aldrig hade varit möjligt att utföra under ett så utdraget tidsförlopp,²⁵ då materialinsamlingen krävde ett flertal

²¹ Bryman, 2011, s. 372.

²² Bryman, 2011, s. 373.

²³ Denscombe, 2009, s. 158.

²⁴ Ejvegård, 2009, s. 38-39.

²⁵ Bryman, 2011, s. 194-195.

återbesök för att komplettera med fler handlingar. Det är dock troligt att några av rättsfallen i det använda materialet överklagades och beviljades prövningstillstånd av hovrätten. Eventuella överrättsliga avgöranden bedömdes dock vara ointressanta för studiens andra frågeställning om hur tillämpningen av knivlagen ser ut, och eftersom endast en mindre del av det rättsliga beslutsfattandet når de högre instanserna inriktades insamlingen enbart på första instans. Dessutom avsågs den rättsdogmatiska metoden, där enbart den högsta möjliga instansens avgörande är relevanta,²⁶ enbart för redovisningen av gällande rätt.

Utifrån den statistiska datan, som ger en representativ bild av knivlagens tillämpning, analyserades knivlagen utifrån en teleologisk lagtolkningsmetod. Syftet var att granska hur den reella tillämpningen förhåller sig till lagens uttalade ändamål, vilket granskades genom att jämföra den framtagna statistiska datan med knivlagens eftersträvade ändamål som står angivna i dess förarbeten. Teleologisk lagtolkningsmetod innefattar en centralisering av syftet med en viss reglering, och vilka konsekvenser och effekter som önskas med den.²⁷ Utifrån de statistiska slutsatser som kunde dras vid jämförelse av datan analyserades knivlagens tillämpning utifrån ett flertal teorier och modeller angående likhet inför lagen, stereotypisering och diskriminering.

2.2.2 Alternativ metod

Brott mot knivlagen kan kategoriseras som ett mängdbrott då det förekommer i en stor utsträckning samt eftergås generellt sett sällan av några utdragna straffrättsliga processer.²⁸ Då en erkänd förseelse ofta bestraffas med en ordningsbot utfärdad av exempelvis en polisman är det i regel enbart förnekade brott som leder till domstolsförhandling eftersom det då har uppstått en rättstvist. Det är alltså en ytterst liten andel av alla anmälda knivbrott som leder till förhandling i domstol. Under den långa rättsprocessen, innan fallet når huvudförhandling, utsätts ärenden för ett flertal prövningar där människor fattar beslut genom att använda sitt omdöme och göra bedömningar. Besluten kan röra om förundersökningen ska fullföljas, hur brottet rubriceras, om åtal ska väckas och om åtalet kommer att leda till påföljd. Många ärenden sorteras ut och avskrivs informellt och registreras således aldrig i systemet. Dessa ärenden kan ha en stor påverkan

²⁶ Hydén, 2002, s. 75.

²⁷ Zetterström, 2012, s. 88-89.

²⁸ Polisen, 2015.04.25.

på den slutliga brottsstatistiken som riskerar att inte motsvara den verkliga brottsnivån i samhället. Forskning har visat att de registrerade anmälningarna kan utgöra så lite som en femtedel av de faktiska brotten.²⁹

Med det ovan anförda i åtanke hade den optimala metoden till detta ämnesområde varit att granska lagens tillämpning i det absolut initiala skedet av rättsprocessen, eftersom detta skede är ytterst avgörande för hela ärendets existens. Granskningen hade exempelvis kunnat utföras genom en deltagande fältobservation av hur polisens yttre tjänstemän hanterar fall angående brott mot knivlagen. Här hade observationer kunnat göras angående selektionen av misstänkta gärningsmän, samt vad som föranleder själva misstanken och sedermera visitationen eller husrannsakan. Här hade också kunnat observeras i realtid hur polisen bedömer knivinnehavens legitimitet, om en anmälan upprättas principiellt oavsett omständigheter eller ifall de i vissa fall ser mellan fingrarna. En studie av detta slag hade dock varit ytterst svår genomförd, både av praktiska och värdemässiga skäl. Det hade knappast varit önskvärt från yttre tjänstemän i en ordningsupprätthållande verksamhet att genomföra en sådan studie, då ämnet är av känslig karaktär och då resultatet i viss mån är ett kvitto på hur bra vederbörande sköter sitt arbete. En observerande närvaro hade på så sätt oundvikligen medfört en stark påverkan på resultatet och dess validitet.

Avsett nuvarande upplägg hade semistrukturerade intervjuer kunnat passa denna studie vid en mer kvalitativ metodinriktning, där domare från tingsrätten i Malmö och kanske även exempelvis från Lund hade kunnat utfrågas vad deras uppfattning är huruvida tillämpningen av knivlagen påverkas av exempelvis stereotypiserande fördomar, och om de har några erfarenheter relaterat till detta. Även här riskerar ämnets känsliga natur att påverka intervjupersonerna till att medvetet eller omedvetet underlåta att medge brister eller att ställa sig kritiska till sitt eget eller polisens och åklagarnas arbete. Det är således osäkert om dessa intervjusvar hade motsvarat validitetskravet.

2.2.3 Validitet och reliabilitet

Malmö tingsrätts domsaga omfattar enbart Malmö, Burlöv och Vellinge kommuner, och med hänsyn till att Malmö är en av de städer i Sverige där det förekommer mest kriminalitet per 100 000 invånare³⁰ kan studiens generaliserbarhet möjligen svikta om

²⁹ Denscombe, 2009, s. 306.

³⁰ Brå, 2015.04.27.

man avser replikera studien ur ett nationellt perspektiv. Därför ska det material som ingår i denna studie samt de slutsatser som baseras på materialet enbart ses som representativt för nämnda kommuner och inte för hela landet. Dock kan studien med fördel ses som representativ för hur brott mot knivlagen och dess efterspel ser ut i realiteten.

Som nämndes i det föregående avsnittet kan granskningar av lagtillämpningar se ut på en mängd olika sätt. Eftersom det material som denna studie bygger på är avgränsat till enbart tingsrättsdomar visar statistiken endast hur knivlagen tillämpas i de fall som når domstolsförhandling. Även om dessa fall förvisso innehåller information om det initiala utredningsskedet, exempelvis hur brottet upptäcktes, är den rättstillämpning som sker i domstolen en mycken liten del av den totala rättstillämpningen i rättsprocessens samtliga led. Domstolens dömande är dock alltjämt en mycket viktig del av rättstillämpningen, och är en väldigt konkret informationskälla av material som är enkel att kategorisera och jämföra. Detta kan visa sig vara fördelaktigt utifrån ett reliabilitetsperspektiv, då det torde vara enklare att replikera ett resultat baserat på rättsstatistik än från intervjuvar, som i det föregående avsnittet nämndes som en alternativ metod.

Det går att hävda att statistik är en vansklign redovisningsmetod då den alltid går att vinkla åt det håll som önskas.³¹ Att aktivt välja att enbart publicera de statistiska uträkningar som förstärker och tydliggör det utvalda problemområdet kan möjligen anses påverka studiens interna validitet, ifall det skulle resultera i en skev och orättvis bild av verkligheten. Eftersom metodvalet innefattade abduktion med ett resultatstyrt teorival påbörjades dock materialinsamlingen utan någon konkret hypotetisk utgångspunkt. Att välja ut vilken statistik som är relevant nog för redovisning är en naturlig del av det avgränsande arbetet under en studie. Ifall det hade förekommit statistik som starkt talade emot det påvisade problemområdet hade det givetvis bedömts som relevant och därmed inkluderats i studien. Den explorativa inriktningen medförde att en kvantifiering av materialet var oundviklig, eftersom studiens problemområde inte hade kunnat identifieras utan en statistisk överblick av lagens tillämpning.

³¹ Bryman, 2011, s. 171.

2.3 Etiska överväganden

Denna studie bygger på information framtaget ur allmänna handlingar vilket innebär att vem som helst får ta del av dem.³² Trots detta finns det etiska skäl till att inte tillhandahålla dessa handlingar på ett alltför offentligt sätt. En av de misstänkta frikändes från anklagelserna och ska därför betraktas som oskyldig. Även om de andra misstänkta förvisso dömdes för brottet har de vid den här tidpunkten verkställt sina påföljder, och att omnämna dem i denna studie kan för dem uppfattas som kränkande. Studien innehåller därför inga angivelser om de misstänkta namn eller adressuppgifter.

De BRU som ingår i studien är endast de register som låg uppladdade som offentliga dokument i de aktuella domstolsärendena. BRU är i dessa fall att betrakta som en allmän handling. Långt ifrån alla ärenden innehöll ett offentligt BRU, och att begära ut ett nytt BRU enbart för att gagna denna studie hade saknat lagstöd.³³

2.4 Begreppsdefinitioner

2.4.1 "Misstänkta"

I de 36 domstolsärenden som denna studie omfattar fanns lika många personer som misstänktes för brott mot knivlagen. Eftersom en av dessa frikändes från anklagelserna hade det varit felaktigt att benämna totalantalet som "dömda" eller "gärningspersoner". I studien benämns därför denna grupp som "misstänkta".

2.4.2 "Utländsk härkomst"

I nästkommande avsnitt redovisas den statistik som är resultatet av den kvantifiering och sedermera kategorisering av det insamlade materialet. Kategoriseringen av de misstänkta härkomst grundar sig i första hand på uppgifter om de misstänkta eventuella utländska medborgarskap och i andra hand på de misstänkta namn. I de fall, då det i materialet inte framkom någonting angående utländskt medborgarskap, och det av den misstänktes namn att döma fanns skäl att anta att han eller hon inte hade ett svenskt påbrå, kategoriserades personen som av utländsk härkomst. Statistiska centralbyråns (SCB) definition av "utländsk bakgrund" är utrikes födda, eller inrikes födda med två utrikes

³² TF 2 kap. 1 §.

³³ SFS (1998:620) 6-10 §§.

födda föräldrar.³⁴ Denna definition kunde dock inte användas i denna studie då information av detta slag inte fanns att tillgå.

Denna metod ger givetvis upphov för en relativt stor felmarginal, men för att inte medvetet skapa en överrepresentation hos de av utländsk härkomst har namn av mer tvivelaktig karaktär som inte kan uteslutas vara svenska (t.ex. danskklingande) kategoriserats som av inhemsk härkomst. På så sätt läggs fokus på de personer av utländsk härkomst som i ett kulturellt hänseende skiljer sig från Sverige, vilket blir mer förenligt med studiens syfte. Både SCB³⁵ och Brå³⁶ använder i sina undersökningar begreppet ”utländsk bakgrund”, men i denna studie brukas istället begreppet ”utländsk härkomst” för att undvika syftningsfel.

Kategoriseringar av detta slag är alltid svåra att utfärda och riskerar att tänja på vad som är etiskt och politiskt korrekt. Diskussionerna tenderar att utmynna i vad ”utländsk härkomst” som begrepp definitionsmässigt innebär. Värt att klargöra är dock att med studiens syfte i åtanke är således en definition av begreppet oundviklig, samt att debatten förmodligen, med all rätt, hade uppstått alldeles oavsett hur goda förutsättningarna hade varit till att göra denna kategorisering.

3 Gällande rätt

3.1 Lagtext

Lagen om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål, vardagligen kallad *knivlagen*, kriminaliserar att på allmän plats inneha föremål ägnade att skada andra människor. Förbudet gäller inte om det föreligger omständigheter som befogar ett innehav.

1 § Knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa får inte innehas på allmän plats, inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs, eller i fordon på allmän plats.

³⁴ SCB, 2015.05.16.

³⁵ SCB, 2015.05.16.

³⁶ Brå, 2008:4.

Förbudet i första stycket gäller inte, om föremålet enligt särskilda föreskrifter ingår i utrustning för viss tjänst eller visst uppdrag eller om innehavet annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som befogat.³⁷

Innehavet är straffbart oavsett om det sker uppsåtligt eller av oaktsamhet, och den som bryter mot lagen riskerar att dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Bedöms brottet vara grovt stiger maxstraffet till ett års fängelse. Vid ringa fall ska inte ansvar dömas ut.³⁸

3.2 Förarbeten

Innan den nuvarande knivlagen infördes år 1990 gällde enbart ett förbud mot innehav av farliga föremål vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. I propositionen där den nuvarande lagstiftningen föreslogs uppgavs det att den dåvarande lagstiftningen var otillräcklig då den med sina specifika rekvisit inte speglade det totala samhällsliga våldsutövandet. Det klargjordes att finns ett tydligt samband mellan våldsbrott och användning av knivar och andra farliga föremål och att lagändringen fungerar som en viktig del i det våldsförebyggande arbetet. Eftersom våldsbrott som sker på allmänna platser ofta är situationsbetingade, då någon i ett affektuellt tillstånd tar fram en kniv i en situation som inleddes med en ordväxling eller handgemäng, antogs en skärpt lagstiftning för att kunna påverka attityden kring ett innehav av farliga föremål.

Ett av lagens objektiva rekvisit är att vederbörande befinner sig på allmän plats, vilket i detta fall definitionsmässigt utgör samtliga inomhus- och utomhusområden där allmänheten har tillträde. Konkret innebär det att det är lagligt att bära kniv i sin bostad eller privatägda tomt, men förbjudet i butiker och vid busshållplatser. Ovan nämnda proposition föreslog ett tillägg av skolområden till det utökade förbudet, då det inte ansågs inkluderas i begreppet *allmän plats*. Sedan år 2000 är det tydligt utskrivet i lagtext om förbudet att inneha kniv i ett fordon som befinner sig på allmän plats, i syfte att förtydliga för allmänheten. Samtidigt utökades maxstraffet till ett års fängelse.³⁹

³⁷ SFS (1988:254) 1 §.

³⁸ SFS (1998:254) 4 §.

³⁹ Prop. 1999/00:27 s. 105.

I 1 § andra stycke framgår som ovan nämnt att förbudet inte gäller i de fall ett innehav kan anses vara befogat. I propositionen exemplifieras dessa undantag som en person som bär en kniv till och från sitt arbete där den utgör ett nödvändigt arbetsredskap, samt jägare, scouter och övrigt friluftsorienterat folk. Angående problematiken kring den bedömningsfråga som uppstår framhävs att lagens grundsyfte, nämligen att stävja våldsutövningen i samhället, ska vara vägledande vid tillämpningen av lagen. Här framgår det också att knivlagen bör tillämpas med förnuft och generositet, samt att det inte bör vara svårt för rättsväsendet att hantera dessa bedömningsfrågor.⁴⁰

3.3 Praxis

Det finns idag en handfull prejudicerande rättsfall till knivlagen. En av dem prövar frågan om vilken typ av vapen som anses respektive icke anses vara legitim att bära på allmän plats. I september 2011 dömdes en man för brott mot knivlagen då han hade ett slagträ liggandes i sin bil. Mannen hävdade att han brukade använda det till bollekar med sin hund. HD menade att bollträ förvisso inte anges i förarbetena som exempel på kritiska föremål, men att det är välkänt att de inte sällan används vid våldsutövande sammanhang. Rätten lämnade även mannens förklaring utan avseende då han även hade uppgett att han hade slagträet eftersom han kände sig otrygg.⁴¹

I oktober 1999 ställdes en kvinna inför rätta efter att ha burit en så kallad butterflykniv i en väska på Arlanda flygplats. Kvinnan hävdade att hon av oaktsamhet burit kniven då hon inte visste att den låg i väskan när hon packade, samt att hon enbart använde kniven när hon var på utflykter och skar frukt och bröd. Kvinnan fälldes i tingsrätten men friades av hovrätten som hänvisade till att ett dömmande inte hade varit förenligt med förarbetenas vägledande anvisningar om lagens syfte att stävja våldsbrott. Innehavet sågs som befogat då det saknades skäl att anta att hon skulle ha bidragit till våldsanvändningen i samhället.⁴²

I november 1998 dömdes en 17-årig pojke för brott mot knivlagen sedan han hade påträffats utanför en nöjespark med en kniv i handen. HD ansåg inte det som försvarbart

⁴⁰ Prop. 1989/90:129.

⁴¹ NJA 2011 s. 556.

⁴² RH 1999:117.

att kniven egentligen tillhörde pojkens kompis samt att 17-åringen enbart hade hållit i kniven under ett fåtal sekunder i avsikt att titta på den, innan han påträffades. Två justitieråd var skiljaktiga och anförde att förbudet inte är tänkt att vara verklighetsfrämmande och alltför långtgående samt att lagen inte får tillämpas på ett sätt som kan uppfattas som stötande. De anförde även att pojkens kortvariga inspektion av kniven inte kan bedömas som ett innehav, eller i vart fall ringa.⁴³

3.4 Doktrin

Varken lagkommentarer eller juridisk litteratur angående brott mot knivlagen har påträffats, varför doktrinen som rättskälla utgår i denna studie.

4 Statistisk redogörelse

Under kalenderåret 2014 registrerades totalt 250 anmälningar angående brott mot knivlagen i Malmö, Burlöv och Vellinge kommuner.⁴⁴ 36 personer ställdes under samma tidsperiod inför rätta i Malmö tingsrätt angående brott mot knivlagen. Fyra ytterligare åtal hade sedan tidigare väckts men lades ner på grund av att brotten hade hunnit preskriberas, att det överflyttas till en annan tingsrätt eller att den misstänkte hade lämnat landet. Av de 36 åtal som togs upp i rätten frikändes enbart två personer, varav den ena dock fälldes för att även ha burit ett annat farligt föremål. Nedan följer en statistisk redogörelse av domarna från 2014.

4.1 Övergripande statistik

Antal icke nedlagda åtal	36
Antal bifallna åtal	35
Antal ogillade åtal ⁴⁵	2
Misstänktes medelålder	31
Misstänktes medianålder	28
Misstänktes typålder	20

⁴³ NJA 1998 s. 604.

⁴⁴ Brå, 2015.04.24.

⁴⁵ Inkluderar fallet där den misstänkte fälldes för innehav av ett föremål och friades för ett annat föremål (B 200-14).

Könsfördelning av misstänkta

Man	Kvinna
95 %	5 %

Fördelning av misstänkta härkomst

Inhemsk	Utländsk
25 %	75 %

Fördelning av förekomna vapen

Kniv	Slagträ	Knogjärn	Saxblad	Skruvmejsel
82 %	8 %	5 %	2,5 %	2,5 %

Fördelning av förekomna knivtyper

Fällkniv	Jaktkniv	Morakniv	Mattkniv	Kökskniv	Övrig
46 %	18 %	18 %	6 %	6 %	6 %

Fördelning av plats vid påträffandet

Bil	Butik	Tingsrätt	Nattklubb	Förskola	Övrig allmän plats
39 %	14 %	5 %	3 %	3 %	36 %

Fördelning av tidpunkt vid påträffandet

06.00 – 17.59	18.00 – 05.59
47 %	53 %

Fördelning av nykterhet vid påträffandet

Nycter	Alkoholpåverkan	Narkotikapåverkan
70 %	8 %	22 %

Fördelning av orsaker till husrannsakan/visitation

Misstänkt tillgrepsbrott	17 %
Misstänkt narkotikabrott	14 %
Misstänkt trafikförseelse	11 %
LOB ⁴⁶	8 %
Säkerhetskontroll	5 %
Misstänkt våldsbrott	0 %
Ej angiven	45 %

⁴⁶ Lagen om omhändertagande av berusade personer (SFS 1976:511).

Fördelning av uttalade motiv till innehav⁴⁷

Otrygghet/självförsvar	29 %
Bortglömd/oaktsamhet	26 %
Villfarelse om illegalitet	26 %
Arbetsredskap	23 %
Friluftredskap	19 %
Praktiskt vardagsverktyg	13 %
Upphittat gods	6 %
Förnekat innehav/plantering av polis	3 %

Fördelning av de misstänkta tidigare kriminella belastning⁴⁸

Narkotikabrott	68 %
Trafikbrott	68 %
Tillgrepp-/egendomsbrott	41 %
Våldsbrott	41 %
Brott mot knivlagen	36 %
Ostraffade	9 %

Genomsnittligt antal avsnitt i belastningsregistret: 10,4

4.2 Komparativ statistisk redogörelse

I detta avsnitt presenteras statistiska konstateranden om skillnader mellan misstänkta av inhemsk och utländsk härkomst ur statistiken i det föregående avsnittet. Enligt statistik från 2013 utgjorde andelen Malmöbor med utländsk bakgrund 42 procent av befolkningen.⁴⁹ Andelen misstänkta av utländsk härkomst i denna studie är 75 procent av totalantalet.

⁴⁷ Tabellen anger hur stor del av totalantalet misstänkta som uppger respektive motiv. Varje kolumn ska således läsas enskilt.

⁴⁸ Se föregående not, fast nu gällande de misstänkta tidigare kriminella belastning.

⁴⁹ SCB, 2015.05.16.

I nästan samtliga FUP fanns bifogade protokoll från bland annat beslag av det aktuella föremålet, analysbesked från provtagning vid misstanke om narkotikapåverkan samt de polisförhör som hållits med de misstänkta. Här fanns även polisens egna utfärdade brottsanmälningar angående innehavet med kompletterande tjänsteanteckningar. Dessa anteckningar brukar innehålla en mycket kort redogörelse av bakgrunden till ingripandet, vilket i dessa fall handlar om en motivering till visitation eller husrannsakan. Statistiken visar att visitation eller husrannsakan inte föranleddes av en formell brottsmisstanke i 62 procent av fallen med personer av utländsk härkomst. Av fallen med personer av inhemsk härkomst var 50 procent inte formellt misstänkta för brott vid visitation eller husrannsakan. De fall där orsaken till påträffandet var en säkerhetskontroll exkluderades från denna beräkning.

I polisförhören uppgav 26 procent av alla misstänkta att de inte visste att det var olagligt att bära det aktuella föremålet på allmän plats. Av alla misstänkta som hävdade denna villfarelse om förbudet var sju av åtta personer av utländsk härkomst. Två av tre misstänkta som påträffades med föremålet i en bil uppgav att de inte visste att det var olagligt samt att de använde föremålet i arbetet, under friluftsliv eller till övriga vardagssysslor. 42 procent av alla misstänkta av utländsk härkomst påträffades i sin bil, jämfört med 30 procent av alla misstänkta av inhemsk härkomst.

Gällande nykterheten vid påträffandet var hälften av alla misstänkta av inhemsk härkomst påverkade av berusningsmedel, jämfört med en dryg fjärdedel av alla misstänkta av utländsk härkomst. Varje misstänkt oavsett härkomst förekom i genomsnitt under 10,4 avsnitt i belastningsregistret vid lagföringstillfället. Misstänkta av utländsk härkomst förekom i genomsnitt under 7,6 avsnitt, medan misstänkta av inhemsk härkomst i genomsnitt förekom under 17,2 avsnitt.

5 Teoretiska utgångspunkter

5.1 Postkolonial ojämlikhet

Docenterna Paulina de los Reyes och Diana Mulinari, i ekonomisk historia respektive sociologi, och kulturgeografiprofessor Irene Molina redogör om maktförhållandena i det postkoloniala samhället ur ett intersektionellt perspektiv. De menar att dagens strukturella

främlingsfientlighet är en kvarleva från kolonialtiden och den historiska kapitalismen i Europa.⁵⁰ I modern tid har den etniska diskrimineringens karaktär omvandlats i takt med den postkoloniala samhällsförändringen, då den biologiska faktorns betydelse har kraftigt minskat medan de kulturella skillnaderna har blivit allt mer väsentliga.⁵¹ Kvarlevorna av främlingsfientligheten upprätthålls på grund av moderna former av åtskillnader och karaktärisering av människor som kulturellt annorlunda. Ju mer kulturellt avvikande en människa är, desto mindre värd är han eller hon i samhällets ögon.⁵²

De stereotypiserande förhandsuppfattningarna har en kraftig påverkan på strukturell diskriminering, då de rättfärdigar och upprätthåller ojämlikheter i samhället. Som exempel på hur detta fenomen vardagligen uttrycks är när människor av etniska minoritetsgrupper tilldelas underordnade positioner på arbetsmarknaden. På så sätt upprätthålls en samhällshierarkisk ordning utifrån etniska och kulturella faktorer.⁵³ De los Reyes och Mulinari menar vidare att ojämlikhetskapande och utestängningar är i det närmaste organisatoriska förutsättningar för makthavare i strävan att bibehålla och kontrollera sina resurser och ställningar. Förtrycket av de underställda leder sällan till motstånd, utan de underordnade samhällsgrupperna anpassar sig istället till denna ojämlikhetsstruktur vilket underlättar strukturens reproduktion.⁵⁴

5.2 Likhet inför lagen

Christian Diesen menar att den mest formella typen av diskriminering är ifall lagar instiftas som särskilt riktar in sig på vissa grupper i samhället. Dessa lagar kan på ett skenbart sätt framstå som neutrala men påverkar ändå i praktiken enbart särskilda samhällsgrupper. Via den utpräglade maktstrukturen riskerar handlingar som utförs av grupper med mindre makt, exempelvis etniska minoriteter, att i en högre utsträckning definieras som kriminella.⁵⁵

Diesen utförde en studie där han granskade hur misstänkta av utländsk härkomst utsätts för negativ särbehandling under rättsprocessen. Han konstaterar bland annat att invandrare är mer påpassade av rättsliga myndigheter än vad svenskar blir, vilket till stor del är ett

⁵⁰ De los Reyes, Molina & Mulinari, 2005, s. 291.

⁵¹ De los Reyes & Mulinari, 2005, s. 33.

⁵² De los Reyes, Molina & Mulinari, 2005, s. 291.

⁵³ De los Reyes, Molina & Mulinari, 2005, s. 291.

⁵⁴ De los Reyes & Mulinari, 2005, s. 34-36.

⁵⁵ Diesen m.fl., 2005, s. 147.

resultat av kvarlevan från den främlingsfientlighet som präglat de flesta europeiska bondesamhällen. Följaktligen blir utlänningar oftare oskyldigt misstänkta för brott. Inom rättsväsendet tenderar inte bara fördomarna att bestå, utan även att växa, då de bekräftas i de fall det leder till ett ingripande, åtal och dom. Fördomarna förvandlas på så sätt till spaningsstrategier, då polisen gärna prioriterar spår som överensstämmer med de fördomsbaserade erfarenheterna. Diesen tillägger dock att det ur ett resursmässigt perspektiv kan ses som försvarbart att fokusera på personer av utländsk härkomst, åtminstone vid lindrig och medelgrov brottslighet, eftersom invandrare är överrepresenterade i den brottsstatistiken.⁵⁶ I antalet åtal är personer av utländsk härkomst ännu mer överrepresenterade än i antalet anmälningar. Utan att gå in på konkreta brottstyper konstaterar Diesen att svenska misstänkta har större möjligheter att få sitt ärende avgjort genom ett enkelt strafföreläggande, och chansen att förundersökningen läggs ner är dessutom betydligt större.⁵⁷

Den amerikanske rättsprofessorn Frederick Schauer redogör om stereotypiseringars funktioner i en selektionsprocess. Han använder en internationell flygplats som exempel, där han diskuterar den utbredda misstänksamheten riktad mot män från Mellanöstern som efterföljde 11 september-attackerna 2001. Schauer menar att yttre karaktäristika såsom kön, etnicitet och ålder har en oproportionerligt stor socialpsykologisk påverkan i en selektionsprocess angående vilka resenärer som utsätts för en extra säkerhetskontroll. Detta beror främst på att människans utseende alltid är avgörande för en annan persons första intryck, och ett kulturellt avvikande yttre fångar därför uppmärksamhet.⁵⁸

5.3 Rättens åsyftade och icke åsyftade verkan

Enligt den norske professorn i rättssociologi Thomas Mathiesen är den primära rättssociologiska frågeställningen hur rätten inverkar på andra samhällsförhållanden. Han pekar på problematiken som finns i rättens åsyftade respektive icke åsyftade verkningar. Det förekommer att rättsreglers syfte är och förblir outtalade vilket försvårar själva klarläggandet, och komplikationerna försvinner emellertid inte per automatik när de uttrycks i lagstiftningen och dess förarbeten. De angivna syftena är ofta oklart formulerade

⁵⁶ Diesen m.fl., 2005, s. 260-261.

⁵⁷ Diesen m.fl., 2005, s. 274-275.

⁵⁸ Schauer, 2006, s. 186-187.

och tenderar att uttrycka propagandaliknande idealism snarare än reala målsättningar, då problemen definieras som rättsliga, medan de egentligen är sociala och ekonomiska.⁵⁹

Avgörande i frågan om rättens åsyftade verkningar uppnås är det sammanhang som de rättsliga förhållandena befinner sig i. Som exempel nämner Mathiesen fängelselagstiftningens syfte att återanpassa individen till samhället vilket i de flesta fall motverkas på grund av fängelsets generella organisation och dess arbetsmetoder. Olika sociologiska förhållanden samspelar med juridisk praxis vilket försvårar förverkligandet av de åsyftade verkningarna. De uppfylls istället genom att de sociala sammanhangen stöder och överensstämmer med lagstiftningens syfte.⁶⁰ Rätten kan på detta sätt anses ha en legitimerande funktion, då deras angivna syften om att både förebygga brott och undanhålla brottslingar från det fria samhället avser att vinna förtroende hos befolkningen.⁶¹

En annan avgörande förutsättning i frågan om de åsyftade verkningarna ska uppnås är kommunikationen av innehållet i lagar. Kommunikation av lagars innehåll och betydelser är en komplicerad process då informationen filtreras genom ett flertal led. Först och främst ska lagen kungöras, och även om de flesta medier utnyttjas i offentliggörandet är det enbart en begränsad krets som informationen når. Domstolarna, advokaterna, förvaltningsmyndigheterna och massmedia är andra exempel på aktörer inblandade i kungörelseprocessen, där i synnerhet massmedia tenderar att förmedla informationen på ett skevt sätt.⁶²

Rättens åsyftade verkningar är de, i lagtext eller tillhörande förarbeten, direkt angivna ändamålen. Likväl finns icke åsyftade verkningar som däremot inte är offentligt angivna. Den styrande makten i ett samhälle har alltid ett syfte med sitt agerande, exempelvis vid instiftandet av en ny lag. Det officiellt angivna skälet behöver dock nödvändigtvis inte alltid stämma med det egentliga, utan kan vara en konstruerad förskönande framställning. De åsyftade verkningarna kan betraktas som ett eftersträvat ideal som i realiteten dock resulterar i andra verkningar som varken planerades eller förväntades.⁶³

⁵⁹ Mathiesen, 2005, s. 29-30.

⁶⁰ Mathiesen, 2005, s. 59-60.

⁶¹ Mathiesen, 2005, s. 82

⁶² Mathiesen, 2005, s. 62.

⁶³ Mathiesen, 2005, s. 81.

Mathiesen medger att spekulativa antagelser angående icke åsyftade verkningar är svåra att bevisa, men anger ett exempel utifrån den straffrättsliga teorin om allmänprevention. Även om det är skäligt att anta att strängare sanktioner avhåller människor från att begå brott är det svårt att avgöra exakt hur stor påverkan det medför. En av de dagliga uppgifter domstolarna har är att döma ut fängelse eller hundralappar i böter är av stor betydelse. Ändringar i straffskalorna är oftast en lång och utdragen process. De allmänpreventiva verkningarna av dessa fängelseringar får därför betecknas som små, särskilt eftersom kommunikationen med den del av befolkningen som kan anses utgöra en målgrupp är mycket begränsad. Detta beror till stor del på att de aktuella målgrupperna inte är motiverade att följa de straffrättsliga signalerna, då exempelvis tunga narkotikamissbrukare ofta befinner sig i en levnadsmässig situation som gör straffrättsliga uppdateringar tämligen irrelevanta.⁶⁴

6 Analys

6.1 Statistiska slutsatser

Knivlagens tillämpningsområde får betecknas som problematiskt då lagen knappast omgärdas av några tydligt avgränsande ramar. Rekvisiten anger att det aktuella föremålet ska vara ägnat att användas till brott mot liv och hälsa.⁶⁵ Samtidigt anges att ett innehav är straffbart oavsett om det sker uppsåtligt eller av oaktsamhet.⁶⁶ En dryg fjärdedel av alla misstänkta i denna studie uppgav att de burit föremålet av oaktsamhet, men bara en av dem frikändes. Det är således uppenbart att den misstänktes uppsåt med innehavet är av mycket ringa betydelse vid bedömningen. Dock är avsikten tillsammans med övriga omständigheter enligt lagstiftningen högst relevant i frågan om innehavet ska vara straffritt.⁶⁷

I knivlagens förarbeten anges särskilt att tillämpningen ska ske med sunt förnuft och generositet, med utgångspunkt i lagens ändamål om att stävja en våldsbejakande samhällsutveckling.⁶⁸ Statistiken som påvisar att det aldrig förekom någon formell våldsbrottsrelaterad misstanke i något av fallen är på så sätt uppseendeväckande, särskilt

⁶⁴ Mathiesen, 2005, s. 67-69.

⁶⁵ SFS (1988:254) 1 §.

⁶⁶ SFS (1988:254) 4§.

⁶⁷ SFS (1988:254) 1 §.

⁶⁸ Prop. 1989/90:129.

med tanke på att 29 procent av de misstänkta uppgav antingen självförsvar eller otrygghet som motiv till innehavet. Den rimligaste förklaringen till denna statistiska åtskillnad är att försöks- och fullbordade våldsbrott, där ett farligt föremål använts som vapen, konsumerar själva innehavsförseelsen. Därför kan det verka naturligt att personer som döms för brott mot knivlagen inte var föremål för våldsbrottsmisstankar vid påträffandet av föremålet. Innehav av ett farligt föremål på allmän plats är därmed ett offerlöst brott. Det innebär att överträdelser av knivlagen är oerhört svåra att upptäcka, vilket talar för ett gigantiskt mörkertal. De 250 registrerade anmälningarna av brott mot knivlagen kan därför inte anses utgöra en representativ bild av brottslighetens verkliga omfattning.

I studien förekom två situationer där den misstänkte kunde bli ertappad utan att vara misstänkt för att ha begått ett brott. Den ena situationen var när den misstänkte omhändertogs enligt LOB, vilket förekom i tre av fallen. Den andra situationen var när den misstänkte tvingades genomgå en säkerhetskontroll för att kunna inträda tingsrättsbyggnaden. Säkerhetskontrollen är obligatorisk för alla besökare och kan uppfattas som villkorslös på grund av de mekaniska reaktioner som utlöses på misstänkta föremål. Schauer menar dock att det visst förekommer stereotypiserade selektioner i säkerhetskontroller.⁶⁹ Trots den mekaniska selektionsprocessen är den mänskliga bedömningen avgörande vid beslutet om vilka personer som ska genomgå ytterligare kontroller, samt hur noggrant de ska undersökas och hur allvarligt det aktuella föremålet är i förhållande till vederbörande person. Det saknas dock empiriskt stöd i denna studie för att påvisa en diskriminerande selektionsprocess i säkerhetskontrollen, då det inte går att dra några slutsatser utifrån ett resultat om ett fåtal personer. Misstankarna mot de två personer som ertappades med knivar i säkerhetskontrollen har därför sannolikt inte varit betingade av yttre karaktäristika.

Det framtagna statistiska materialet påvisade ett flertal uppseendeväckande resultat. Studien har med sin explorativa metodinriktning kretsat kring fördelningen av de misstänkta presumtiva härkomst, där tre av fyra personer utifrån ovan angiven definition är av utländsk härkomst. Denna överrepresentation är fullständigt oproportionerlig till SCB:s statistik över Malmöbor med utländsk bakgrund (41 %). Polis och väktare har i en del av fallen (39 %) haft klart underbyggda motiv för att genomföra visitationer då det

⁶⁹ Schauer, 2006, s. 186-187.

förelåg konkreta brottsmisstankar mot de misstänkta oavsett inhemsk eller utländsk bakgrund, exempelvis angående snatteri och narkotikabrott. Av FUP att döma var besluten om husrannsakan, som i samtliga fall avsåg bilar, desto mer ogrundade. I nästan tre av fyra fall angavs inte någon motivering alls till beslutet, och i de fall det stod angivet handlade det mestadels om att den misstänkte påvisade ett nervöst beteende.

Att den misstänkte ertappades med ett farligt föremål var helt och hållet beroende av att det förelåg en formell eller informell misstanke avseende ett annat brott än mot knivlagen, annars hade personen i fråga aldrig upptäckts. Diskrepansen mellan SCB:s befolkningsstatistik och de misstänkta presumtiva härkomst ska sättas i relation till att hela 62 procent av de misstänkta av utländsk härkomst blev utsatta för visitation eller husrannsakan utan att någon formell brottsmisstanke hade riktats mot dem. Hos de misstänkta av inhemsk härkomst är andelen 50 procent. Det finns utifrån dessa resultat skäl att anta att det under polisens yttre spaningsarbete sker en diskriminerande selektionsprocess. Ett angivet exempel på en sådan metod är så kallad etnisk profilering, där polisen medvetet misstänkliggör personer av utländsk härkomst i en större utsträckning än personer med inhemsk härkomst.⁷⁰

Av statistiken framgår att en dryg fjärdedel av alla misstänkta uppger under polisförhören att de inte var medvetna om att det var olagligt att bära det aktuella föremålet på allmän plats. Detta är en tämligen stor andel, även om tillförlitligheten i dessa utsagor givetvis går att diskutera. Desto mer anmärkningsvärt är att hela sju av åtta misstänkta som uppgav villfarelse av knivlagen är av utländsk härkomst. Två av tre misstänkta som påträffades i sin bil påstod att de hade antagit att det var lagligt samt att de använde föremålet i yrket, under friluftsliv eller till övriga vardagssysslor. 42 procent av alla misstänkta av utländsk härkomst påträffades i sin bil, jämfört med 30 procent av alla misstänkta av inhemsk härkomst. Statistiken talar för en generell utbredd villfarelse i samhället angående innehavsförbudet av farliga föremål på allmän plats, i synnerhet angående den definitionsmässiga innebörden av allmän plats. Villfarelsen överrepresenteras dessutom av personer av utländsk härkomst. Enligt Mathiesen är kommunicerandet av lagars innehåll och betydelser en komplicerad process där det ofta förekommer allvarliga brister.

⁷⁰ Diesen m.fl., 2005, s. 150-151.

Den utbredda villfarelsen om knivlagens innebörd kan därför möjligen förklaras genom brister i organisationers och lokala opinionsbildares förmedling av gällande rätt.⁷¹

Av totalantalet misstänkta var 30 procent påverkade av berusningsmedel vid påträffandet. Av dessa var en klar majoritet (73 %) narkotikapåverkade. Detta faktum ska sättas i relation till att hela 68 procent av alla misstänkta var tidigare dömda för narkotikabrott. Enligt Brås rapport om högaktiva lagöverträdare har den typiske mängdbrottsförövaren en utpräglad missbruksproblematik,⁷² vilket även stöds av statistiken i denna studie. Andelen misstänkta av inhemsk härkomst som påträffades påverkade av berusningsmedel var i denna studie dubbel så stor jämfört med respektive andel av de misstänkta av utländsk härkomst. Dessutom visade statistiken över tidigare kriminell belastning att misstänkta av inhemsk härkomst i genomsnitt förekom under 17,2 avsnitt i belastningsregistret medan misstänkta av utländsk härkomst i genomsnitt förekom under 7,6 avsnitt. Enligt Diesen finns det sedan länge inom rättsapparaten utbredda felaktiga uppfattningar om att personer tillhörande etniska minoriteter generellt sett är mer kriminellt belastade än etniska svenskar.⁷³ Även om de misstänkta i denna studie inte nödvändigtvis behöver ses som representativa i ett bredare perspektiv falsifierar studiens resultat denna stereotypa uppfattning, då andelen narkotikapåverkade misstänkta var överrepresenterade av personer av inhemsk härkomst, samt att deras tidigare kriminella belastning generellt sett var betydligt högre.

6.2 Konsekvensanalys

Förutsatt att de misstänkta utsagor om motivet till deras innehav är någorlunda tillförlitliga är det slående hur utbredd villfarelsen är om innehavets illegalitet, i synnerhet bland de misstänkta av utländsk härkomst. Det förefaller vara uppenbart att det inte föreligger en konvergens mellan knivlagen som norm och knivlagen som rättsregel. De los Reyes och Mulinari menar att de kulturella skillnaderna har fått en allt mer central funktion i maktförhållanden.⁷⁴ Sociala och rättsliga normer skiljer sig åt mellan olika kulturer, och i kombination med språkliga svårigheter kan förutsättningarna till att anamma nya rättsliga premisser te sig svårare än för personer av inhemsk bakgrund. Ifall man då även tillhör samhällets nedre skikt blir förutsättningarna ännu sämre då viljan att

⁷¹ Mathiesen, 2005, s. 62-63.

⁷² Brå, *Högaktiva lagöverträdare*, s. 17.

⁷³ Diesen m.fl., 2005, s. 260-261.

⁷⁴ De los Reyes & Mulinari, 2005, s. 33.

anpassa sig kan vara begränsad. Mathiesen menar att den samhällsgrupp som lagen främst berör är i många fall dåligt motiverade till att efterfölja den.⁷⁵ Studiens statistik visar att majoriteten av alla misstänkta var tidigare dömda för narkotikabrott vilket tyder på en utbredd missbruksproblematik bland dessa personer. Just narkotikamissbrukare var Mathiesens exempel på människor som generellt sett sett leva under ekonomiska och sociala förhållanden där det inte är fullt prioriterat att följa lagen.⁷⁶

Utifrån Mathiesens teori om rättens åsyftade respektive icke åsyftade verkningar kan knivlagen anses ha ett ideologiskt syfte i att förebygga våldsbrott. En bakomliggande faktor som dock inte diskuteras är den sociala samhällsproblematik som är högst relevant i frågan om knivlagens egentliga syfte. Både den angivna tidigare forskningen, den statistiska redogörelsen och de teoretiska utgångspunkterna stöder antagelsen att den typiske knivlagsbrottslingen är en person tillhörande de nedre samhällsklasserna som har ett utpräglat narkotikamissbruk. Knivlagens icke åsyftade verkan blir då ofrånkomligen att målgruppen, de som främst berörs av lagen, är människor som redan befinner sig i en starkt utsatt situation som redan saknar vilja och i viss mån även möjligheter till att följa lagen.⁷⁷

Officiellt vänder sig knivlagen utan förbehåll till totalsamhället, men utifrån stereotypa värderingar av både vad som utgör ett befogat respektive obefogat innehav, samt vilken samhällsgrupp som generellt sett begår flest brott, fungerar knivlagen som ett verktyg för att kontrollera en viss samhällsgrupp. Metoden framstår som fullt legitim då de laglydiga medborgarna, som utgör en klar majoritet, inte motsätter sig till att överträdare utsätts för sanktioner och på så sätt undanhålls från brottsliga handlingar.⁷⁸ Utifrån de los Reyes och Mulinari's intersektionalitetsperspektiv skulle denna icke åsyftade verkan kunna vara högst medveten från maktavarnas sida då ojämlikhet och utestängningar är ett medel för att kontrollera sina samhällsliga positioner.⁷⁹ Bristen på motstånd från de förtrycktas sida är problematisk då det uppmuntrar till en konstant reproduktion av diskrimineringen vars praktik bekräftar och stärker de stereotypiserande förhandsuppfattningarna.

⁷⁵ Mathiesen, 2005, s. 67-69.

⁷⁶ Mathiesen, 2005, s. 67-69.

⁷⁷ Mathiesen, 2005, s. 67-69.

⁷⁸ Mathiesen, 2005, s. 82.

⁷⁹ De los Reyes & Mulinari, 2005, s. 34-36.

Stereotypiseringar i lagtillämpningen är naturligtvis problematiskt ur flera etiska aspekter. Den största konsekvensen är dock stereotypiseringens cirkulära resonemang. Ifall polisen låter spaningsstrategierna påverkas av felaktiga stereotyper angående etniska minoriteters brottsbenägenhet resulterar det självfallet i en högre brottsstatistik hos personer av utländsk härkomst. Därmed bekräftas den ursprungliga arbetshypotesen, vilket uppmuntrar till en fortsättning av denna strategi. Polisens yrkeserfarenhet kommer då att präglas av dessa bekräftanden av hypoteser vilket ligger till grund för deras fortsatta yrkesutövning. En långtgående konsekvens av denna typ av diskriminering är att det skapar frustration och rädsla hos minoritetsgrupper i samhället,⁸⁰ vilket kan leda till ett kraftigt minskat förtroende för lagstiftande makthavare och rättskipande institutioner.

7 Avslutande diskussion

Syftet med denna studie var att utreda och föra en diskussion kring knivlagens konstruktion i förhållande till tillämpningen, där den rättsliga praktiken av knivlagen avsågs bli granskad utifrån rättsprincipen om likhet inför lagen.⁸¹ Nedan besvaras de tre frågeställningar som studien har kretsat kring.

- *Hur är knivlagen formulerad i gällande rätt?*

Knivlagens utformning redogjordes under studiens tredje avsnitt om gällande rätt, där hänvisningar görs till lagtext, förarbeten och praxis. Lagen analyserades teleologiskt i analysens inledning, där knivlagens angivna ändamål jämfördes med och diskuterades utifrån studiens resultat. Knivlagens centrala ändamål är att stävja en våldsutveckling i samhället.⁸² Därför var statistiken som påvisade att det aldrig förekom någon formell våldsbrottsrelaterad misstanke i något av rättsfallen uppseendeväckande. Den rimliga förklaringen är dock att försöks- och fullbordade våldsbrott, där ett farligt föremål använts som vapen, konsumerar själva innehavsförseelsen. Utan att vidare granska dess tillämpning förefaller lagen således uppnå sitt syfte.

⁸⁰ Granér, 2004, s. 229-231.

⁸¹ RF 1 kap. 9 §.

⁸² Prop. 1989/90:129.

- *Vilka statistiska slutsatser om knivlagens tillämpning kan dras utifrån reella rättsfall?*

Studiens genomgående utgångspunkt har varit att granska knivlagens tillämpning utifrån rättsprincipen om likhet inför lagen. Den framtagna statistiska datan från de reella rättsfallen gav studien en fingervisning av dess tillämpning genom en stor del av rättsprocessen, då den innehöll information från inte bara domarna utan även från förundersökningarna. På så sätt kunde ett flertal slutsatser om knivlagens tillämpning dras. Den övergripande statistiken över tillämpningen påvisade en överrepresentation bland personer av utländsk härkomst. Vid en fördjupande komparation av den framtagna statistiken med fokus på dessa variabler identifierades ytterligare några anmärkningsvärda åtskillnader, exempelvis att personer av utländsk härkomst utsattes i en större utsträckning för visitation eller husrannsakan utan att någon formell brottsmisstanke riktats mot dem.

Det kan även ifrågasättas hur utbredd kunskapen är angående knivförbudet hos allmänheten. Statistiken visade att en dryg fjärdedel av alla misstänkta uppgav sig vara ovetandes om knivlagen och dess innebörd. Villfarelsen var särskilt utbredd hos misstänkta av utländsk härkomst. Ytterligare statistiska slutsatser var att misstänkta av utländsk härkomst i genomsnitt var mindre kriminellt belastade än misstänkta av inhemsk härkomst, samt att andelen misstänkta av inhemskt ursprung som var narkotikapåverkade under påträffandet var dubbelt så stor som respektive andel av utländsk härkomst.

- *Hur kan det framtagna statistiska resultatet över rättstillämpningen förklaras?*

Utifrån de statistiska slutsatserna finns det skäl att anta att det förekommer en strukturerad form av diskriminering i det initiala skedet av lagtillämpningen genom etnisk profilering. Selektionen av misstänkta personer är präglad av den utbredda stereotypen om att personer från etniska minoritetsgrupper har en större kriminell benägenhet. Att denna stereotypisering saknar grund stöds av både den redovisade tidigare forskningen, de teoretiska utgångspunkterna och det framtagna empiriska resultatet. Överrepresentationen av personer av utländsk härkomst i statistiken kan dels bero på en diskriminerande selektionsprocess, men eftersom studien enbart granskar fall som upptogs i domstol är det också fullt möjligt att de ovan nämnda stereotypa förutfattade meningarna påverkar de rättsliga prövningar och beslut som görs under den utdragna förundersökningsprocessen. I så fall kan det tänkas att de fall som redovisas i denna studie endast utgör toppen av det isberg som motsvarar den verkliga omfattningen av diskriminering i rättsprocessen.

Då det finns starka skäl att anta att en stor andel av de misstänkta i denna studie tillhör marginaliserade samhällsgrupper kan tillämpningen av knivlagen ha en icke åsyftad verkan i att den i praktiken riktas mot en specifik grupp i samhället i syfte att kontrollera den. Ur ett maktförhållandeperspektiv utgör just ojämlikhet och särbehandling en förutsättning för makthavarna att kontrollera sina egna positioner och intressen.⁸³ Den utbredda villfarelsen om knivförbudets existens och innebörd skulle därför kunna utgöra ett medel i lagstiftarens kontrollerande avsikter. Konsekvenserna av en strukturell diskriminering under rättsprocessen blir att de kvarlevda och felaktiga stereotyper om etniska minoriteters brottsbenägenhet normeras och sprids i en ännu större utsträckning, vilket utgör ett direkt hot mot rättssäkerheten. Möjliga åtgärder i syfte att förebygga mot en sådan utveckling kan exempelvis vara en utökad rekrytering av personer av utländsk härkomst i rättsväsendet, eller utbildning för rättsväsendets aktörer angående diskrimineringsfrågor.

7.1 Vidare forskning

Denna studie kan med fördel låta inspirera kommande undersökningar inom likartade och angränsande ämnesområden. Även om majoriteten av alla ärenden enbart leder till strafförelägganden finns det en tydlig diskrepans i andelen upprättade anmälningar och andelen fall som når domstolsförhandling, vilket gör att antalet ärenden troligtvis inrymmer ett stort antal nedlagda förundersökningar. Vilka faktorer som har störst inverkan på ärendets utrednings- och bevisvärdemässiga grunder är av rättssociologiskt intresse vid tillämpningen av lagar likt knivlagen, vars undantag omfattas av kontextberoende bedömningar om den aktuella situationens grad av social adekvans. Intervjuer med förundersökningsledare, exempelvis polis eller åklagare, med en gedigen efterenhet av mängdbrottsutredningar hade kunnat ge en bild av problematiken. Åklagarintervjuer torde vara det mest resultatgivande alternativet, då de står utanför Polismyndigheten vilket möjligen frigör åklagarna från eventuella moraliska plikter att försvara sina kollegers arbete.

Ifall det finns en möjlighet att granska lagens tillämpning i ett ännu tidigare skede i processen bör det givetvis utnyttjas. Detta tillfälle kan exempelvis vara själva brottstillfället vid ett påkommet innehav. Där hade, som tidigare anförts, en deltagande

⁸³ De los Reyes & Mulinari, 2005, s. 34-36.

observation varit optimal ifall det hade kunnat säkerställas att observatörens närvaro inte medförde en alltför stor resultatpåverkan. Istället utgör intervjuer även här det rimligaste alternativet sett till studiens validitet.

Källförteckning

Elektroniska källor

Brå (2015). *Anmälda brott* (Statistisk databas).

<http://statistik.bra.se/solwebb/action/anmalda/urval/sok> Hämtad 2015.04.24

Brå (2015). *Knivbrott*. <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/knivbrott.html> Hämtad 2015.05.08

Brå (2015). *Regionala variationer*. <https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/regionala-variationer.html> Hämtad 2015.04.27

Polisen (2014). *Mängdbrott – Fakta*. <https://polisen.se/Lagar-och-regler/Om-olika-brott/Fakta-om-mangdbrott/> Hämtad 2015.04.25

SCB (2015). *Antal personer med utländsk eller svensk bakgrund (grov indelning) efter region, ålder i tioårsklasser och kön. År 2002-2014*.

http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101Q/UtlSvBakgTotNK/?rxid=95107ce5-523f-4405-b21d-c9a1269ae2aa# Hämtad 2015.05.16

Sydsvenskan (2014.05.04). *Knivar vardag i tingsrätten*.

<http://www.sydsvenskan.se/lund/knivar-vardag-i-tingsratten/> Hämtad 2014.05.04

Litteratur

Asp, Petter & Ulväng, Magnus. (2014). *Straffrätt :[En kortfattad översikt]*. Uppsala: Iustus Förlag

Bryman, Alan. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

De los Reyes, Paulina., Molina, Irene. & Mulinari, Diana. (2005). *Maktens (o)lika förklädnader*. Stockholm: Atlas

De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana. (2005) *Intersektionalitet*. Malmö: Liber

Denscombe, Martyn. (2009). *Forskningshandboken :[för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna]*. Lund: Studentlitteratur

Diesen, Christian., Lernestedt, Claes., Lindholm Torun. & Pettersson, Tove. (2005). *Likhet inför lagen*. Falun: Natur och Kultur

Ejvegård, Rolf. (2009). *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Granér, Rolf. (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lund: Socialhögskolan

Hydén, Håkan. (2002). *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Mathiesen, Thomas. (2005). *Rätten i samhället :[en introduktion till rättssociologin]*. Lund: Studentlitteratur

Schauer, Frederick. (2003). *Profiles probabilities and stereotypes*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press

Zetterström, Stefan. (2012). *Juridiken och dess arbetssätt*. Uppsala: Iustus Förlag

Publikationer

Brå. (2008). *Diskriminering i rättsprocessen :[Om missgynnande av personer med utländsk bakgrund]*. Rapport 2008:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Brå. (2011). *Det dödliga våldets utveckling :[Fullbordat och försök till dödligt våld i Sverige på 1990- och 00-talet]*. Rapport 2011:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Brå. (2014). *Högaktiva lagöverträdare :[Antal och geografisk fördelning]*. Kortanalys. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Rättskällor

Avgöranden

NJA 1998 s. 604

NJA 2011 s. 556

RH 1999:117

Lagrum

Lagen om omhändertagande av berusade personer (1976:511)

Regeringsformen (1974:152) 1 kap. 9 §

Lagen om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (1988:254) 1 §

Lagen om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (1998:254) 4 §

Lagen om belastningsregister (1998:620) 6-10 §§

Tryckfrihetsförordningen (1949:105) 2 kap. 1 §

Propositioner

1989/90:129

1999/00:27 s. 105

Materialförteckning (rättsfall)

B 200-14

B 207-14

B 271-14

B 274-14

B 1632-14

B 1686-14

B 2002-13

B 5183-14

B 5910-13

B 5971-14

B 6006-14

B 6024-14

B 6129-14

B 6563-13

B 6833-14

B 6881-14
B 7517-14
B 7544-14
B 7719-13
B 8327-14
B 8729-13
B 8932-13
B 9074-13
B 9313-14
B 9352-12
B 9439-13
B 9778-13
B 9948-14
B 10118-14
B 10303-13
B 10641-13
B 11011-14
B 11059-13
B 11070-14
B 11224-13
B 11853-12